

1

ZÁKLADNÍ INFORMACE

Plasy, Mariánská Týnice – obnova kulturní krajiny po třicetileté válce a její majetkoprávní souvislosti, barokní krajina jako krajina formovaná uměleckým cítěním a zároveň intenzivně hospodářsky využívaná

JEDNOTLIVÁ ZASTAVENÍ:

klášter Plasy, hospodářský dvůr Sechutice, proboštství Mariánská Týnice s kostelem Zvěstování Panny Marie

ČASOVÁ NÁROČNOST (POUZE TRASA PĚŠKY):

5 hod. / 4 hod. 45 min.

ČASOVÁ NÁROČNOST (TRASA, VÝKLAD, PRÁCE S PL):

8 hod.

DÉLKA TRASY VÝLETU:

15,45 km / 14,85 km

TRASA VÝLETU:

železniční zastávka Plasy / autobusová zastávka Plasy, klášter Plasy (950 m, 20 min. / 350 m, 5 min.), hospodářský dvůr Sechutice (7 km, 2 hod. 15 min.), proboštství Mariánská Týnice s kostelem Zvěstování Panny Marie (7 km, 2 hod. 15 min.), autobusová zastávka Kralovice, Mariánský Týnec (500 m, 10 min.)

DOPRAVA DO PLAS:

vlak – ČD, trať 160 (zastávka: Plasy)

autobus – ČSAD autobusy Plzeň, a. s. (zastávka: Plasy)

DOPRAVA Z MARIÁNSKÉ TÝNICE:

autobus – ČSAD autobusy Plzeň, a. s. (zastávka: Kralovice, Mariánský Týnec)

2

MAPA VÝLETU:

ZASTAVENÍ

BAROKNÍ KRAJINA A KRAJINA PLASKA

Baroko významně proměňuje podobu české krajiny. V době baroka je krajina kompozičně dotvářena a je jí vtisknuta podoba, kterou dnes vnímáme jako tradiční tvář české země. Po třicetileté válce bylo potřeba provést obnovu výrobní základny země pro nastartování poválečné hospodářské konjunktury. Byly znovuzakládány rybníky, kultivovány lesy, rozměřována pole, louky a pastviny, obnovována sídla a zahušťována síť cest mezi nimi. Tím se na přelomu 17. a 18. století krajina mění v detailně a plánovitě budovanou a kulturní. Dříve rozdrobené územní celky jsou spojovány v rozsáhlá panství, na nichž se začíná rozvíjet hospodářská velkovýroba soustředěná v rukou nově etablované vrchnosti, představované mimořádně posílenou vysokou šlechtou a katolickou církví. Kopce a návrší, dosud vyhrazené panským sídlům, jsou korunovány sakrálními stavbami, jež demonstrují obnovené dominantní postavení církve, zároveň intenzivně oslovují zbožného barokního člověka.

Utváření barokní krajiny skrze architekturu má dvě fáze. V první fázi, probíhající během druhé poloviny 17. století, vznikají solitérní dominanty, zejména poutní areály s převážně mariánským zasvěcením. Ve fázi druhé, tedy po celé 18. století, jsou pak tyto dominanty propojovány sítěmi cest s doprovodnými prvky, které posilují a akcentují vizuální účinek dominant a slouží zároveň jako prvky symbolické (kapličky, sochy světců, křížové cesty, boží muka) i praktické (aleje).

Barokní krajina je také intenzivně hospodářsky využívána. Pokrývá ji mozaika drobných obdělávaných polí, řídký lesní porost (v důsledku intenzivní těžby dřeva jako stavebního materiálu i energetické suroviny), hustá síť silnic a cest sevřených úvozy či lemovaných alejemi stromů, města uzavřená v pevných hradbách, zámecké a klášterní areály se zahradami a parky, hospodářské objekty citlivě zasazené do krajiny, poutní kostely na návrších, vesnice s dominantami kostelních staveb, drobná architektura v krajině. K barokní krajině patří i úpravy a objekty související s rozvojem manufakturní výroby (zejména textilní a sklářské).

Plaským opatřím se ve druhé polovině 17. a v první polovině 18. století podařilo vybudovat nejrozsáhlejší souvislé panství na Plzeňsku. Právě činnost plaských cisterciáků bývá dávana za příklad systematického utváření tzv. barokní krajiny. Centrem krajinné kompozice se přirozeně stal areál kláštera. Druhou dominantu tvořil poutní areál s proboštstvím v Mariánské Týnici u Kralovic. Ten svou architekturou, založenou na přísném centrálním geometriismu, prozařoval okolní krajinu a dával jí řád a harmonii. Osobitý krajinný ráz ovšem vedle sakrálních staveb utvářejí i objekty vystavěné pro čistě utilitární funkce. Jedná se o hospodářské dvory, které na Plasku tvoří unikátní soubor mimořádného významu. Řada z nich v baroku vznikla na místě středověkých klášterních dvorů (grangií), jiné byly založeny v této době nově, v několika případech dokonce na místě zrušených a přesunutých starších vesnic. To je případ Býkova nebo Hubenova. Tyto dvory se v 18. století výrazně podílely na ekonomice klášterního velkostatku a plnily funkce estetické, a to jak svou architekturou, tak umístěním v krajině. Zpravidla jsou situovány na plochých svazích, nebo v údolích podél vodních toků.

Mezi dvory a dalšími dominantami i mezi dvory vzájemně fungují pozoruhodné krajinně-urbanistické vztahy. V tomto směru zvláště vyniká vazba mezi klášterem, dvorem Sechutice, Mariánskou Týnicí a Hubenovem, vyjádřená cestami a částečnými pohledovými osami. Kulturní krajinu na severním Plzeňsku v podobě, do níž se za nemalé účasti architekta Santiniho zformovala v barokním období, dále dotvářejí vesnické kostely (např. Kozojedy, Všehrady), kaple (Mladotice, Nadryby) a fary (Žebnice), které se staly novými dominantami vesnic středověkého původu. Otevřenou krajinu polidšťují kapličky, boží muka, sochy, křížky a další drobné sakrální památky stavěné u cest pro ochranu poutníků i jako připomínky dávných událostí. Z ostatních krajinných úprav můžeme dodnes obdivovat pozůstatky staletých stromořadí, především na tzv. staré plaské cestě mezi klášterem a Mariánskou Týnicí. Cesta byla koncipována jako široká, přímá komunikace s jasně reprezentativní funkcí, na důležitých místech zvýrazněnou kvalitními sochařskými díly.

KLÁŠTER PLASY

▪ PŘÍSTUPNOST:

prohlídky s průvodcem

▪ OTEVÍRACÍ DOBA:

duben

sobota – neděle 10:00 – 16:00

svátky 10:00 – 16:00

květen – červen

úterý – neděle 10:00 – 16:00

červenec – srpen

úterý – neděle 9:00 – 17:00

září

úterý – neděle 10:00 – 16:00

říjen

sobota – neděle 10:00 – 16:00

svátky 10:00 – 16:00

V lednu až dubnu a v listopadu a v prosinci jsou možné prohlídky ve všední dny pro předem objednané skupiny nad 10 osob.

▪ PROHLÍDKY:

Konvent

(Délka prohlídky cca 50–55 min.)

Kostel

(Délka prohlídky cca 30–35 min.)

Hodinová věž s kaplemi (Sýpka)

(Délka prohlídky cca 35–40 min.)

Galerie Stretti (Galerie)

(Délka prohlídky cca 20–25 min.)

▪ VÝŠE VSTUPNÉHO:

Konvent 90 Kč plné, 60 Kč snížené

Kostel 50 Kč plné, 30 Kč snížené

Sýpka 50 Kč plné, 30 Kč snížené

Galerie 50 Kč plné, 30 Kč snížené

▪ KONTAKT PRO OBJEDNÁVKY:

Kláster Plasy, Plzeňská 2, 331 01 Plasy, tel.: 373 322 174, e-mail: plasy@npu.cz

V roce 1144 založil kníže Vladislav II. klášter pro řád cisterciáků. Volba místa v údolí řeky Střely nebyla náhodná – právě cisterciáci byli totiž známí svou schopností kultivovat krajinu v podmáčených územích a využívat vodní živel jako zdroj energie (pro pohon mlýnů apod.), při budování umělých zavlažovacích soustav i pro zajištění nadstandardních hygienických opatření ve vlastních kláštřích.

Původní klášterní chrám Nanebevzetí Panny Marie, který dodnes tvoří centrální stavbu celého klášterního areálu, byl stavěn od roku 1154 a vysvěcen byl v roce 1204. Původně se jednalo o románskou trojlodní baziliku s příčnou lodí a apsidou. Za husitských válek v roce 1421 byl kostel spolu s celým klášteřem vypleněn, vypálen a pobořen. V letech 1661–1668 při raně barokní přestavbě vznikla současná podoba kostela. Největší hospodářský a stavební rozmach klášter zaznamenal za opatů Ondřeje Trojera a Eugena Tyttla. Z trojerovské fáze barokizace klášterního areálu pochází budova prelatury (sídlo opata). Dvoukřídlá patrová stavba vznikala v letech 1693–1698 podle návrhu Jeana Baptisty Matheye. Při realizaci stavby je doložen další významný stavitel Pavel Ignác Bayer. Stavbu se nepodařilo realizovat v celém plánovaném rozsahu, její levá část proto

obsahuje pozůstatky staršího objektu. Na východním okraji klášterního areálu stojí barokní sýpka s hodinovou věží, vystavěná rovněž podle návrhu J. B. Matheye v letech 1684–1686. Ve své hmotě stavba ukrývá raně gotickou patrovou kapli, která byla původně součástí královské rezidence Přemysla Otakara II., vystavěné kolem roku 1265. Kaple na podélném půdorysu s pětibocí uzavřeným presbytářem, obsahuje spodní kapli sv. Václava s křížovou klenbou bez žebor a s nástěnnými malbami datovanými do doby kolem roku 1280 a horní kapli sv. Maří Magdaleny s křížovou žebrovou klenbou s příporami a kalichovými hlavicemi.

Zásadní etapa stavebního vývoje kláštera je spojena s architektem a stavitelem Janem Blažejem Santini. Santini je v Plasích autorem nového rozvržení areálu vnitřního kláštera na pravouhlé síti a jeho počinem bylo i rozšíření zástavby jihozápadním směrem do blízkosti toku Střely. Santiniho návrh velkolepé barokní obnovy kláštera měl být završen novostavbou monumentálního kostela na půdorysu trojramenného kříže s trojicí kupolí, který však nebyl nikdy realizován. Čtyřkřídlá dvoupatrová novostavba konventu, situovaného do úrovně podmáčené příbřežní louky, byla založena na masivním dubovém pilotovém roštu s důmyslným vodovodním systémem zajišťujícím stabilizovaný stav vody důležitý pro životnost dřevěných nosných konstrukcí. Úroveň hladiny spodní vody umožňují kontrolovat vodní nádrže, využitě zároveň jako výtvarné prvky. Komplikované založení stavby do téměř močálovitého terénu bylo zřejmě provedeno po konzultacích s Kryštofem Dientzenhoferem, který byl v té době uznáván jako zkušený praktik. Stavbu realizoval v letech 1710–1740 podle Santiniho projektu klášterní polír (vedoucí staveb) Matěj Ondřej Kondel. Unikátním technickým řešením se vyznačuje šnekovitě schodiště, navržené přímo Santinim, pozornost zasluhují také oba dvorní schodišťové trakty se samonosnými schodišti. Západní křídlo konventu obsahuje kapli sv. Benedikta, jež sloužila jako kapitulní síň. Má oválnou dispozici a její kopuli zdobí fresky od Františka Antonína Millera z roku 1740. Stavba, jež měla být jedním z budoucích vchodů do nového nerealizovaného kostela, bývá považována za příspěvek Kiliána Ignáce Dientzenhofera do architektonického obrazu plaského kláštera.

Areál kláštera by se neobešel bez objektů hospodářského charakteru. Předně se jedná o hospodářský dvůr. V jeho zdivu jsou dochovány pozůstatky románské sýpky (granaria), konkrétně dvě půlkruhová okénka. V klášterním dvoře se nachází torzo středověké obranné věže, jež byla součástí opevnění vnitřního kláštera. Další stavbou s hospodářským využitím je klášterní mlýn, situovaný západně od konventu a využívající ke svému pohonu vodu přiváděnou tzv. královskou štolou. Stejný zdroj vodní energie využíval také přilehlý klášterní pivovar a pila. Všechny provozy byly již součástí středověkého kláštera (pivovar poprvé zmiňován v 60. letech 16. století, mlýn v roce 1558), prošly barokními přestavbami (pozdní je datována chronogramem do roku 1778) a jejich současná podoba vznikla za Metternichů.

HOSPODÁŘSKÝ DVŮR SECHUTICE

- **PŘÍSTUPNOST:**
nepřístupný

Po roce 1183 vznikla na místě současného dvora cisterciácká grangie. Za husitských válek byla zničena. Od roku 1542 patřil dvůr k majetku Floriána Gryspeka z Grysparu, který jej nechal znovu vystavět i s renesančním sídlem. To zůstalo částečně zachováno v objektu dnešní sýpky. V roce 1623 byl Gryspekům zkonfiskován veškerý majetek a Sechutice se vrátily do majetku plaského kláštera. V roce 1699 začal Matěj Kondel stavět nový barokní dvůr s ovčínem a sýpkou. Uprostřed dvora byla vodní nádrž se studnou s dosud zachovaným barokním roubením. Před hlavním průčelím mezi cestami se rozprostírala ovocná zahrada a symetricky umístěné vodní nádrže. V areálu dvora stojí pamětní kamenný kříž. V majetku kláštera byl dvůr až do jeho zrušení roku 1785, kdy přešel pod Správu náboženského fondu.

PROBOŠTSTVÍ MARIÁNSKÁ TÝNICE S KOSTELEM ZVĚSTOVÁNÍ PANNY MARIE

▪ PŘÍSTUPNOST:

přístupné

▪ OTEVÍRACÍ DOBA:

duben

úterý – neděle 9:00 – 17:00

květen – září

úterý – neděle 9:00 – 18:00

říjen

úterý – neděle 9:00 – 17:00

listopad – březen

pondělí – pátek 9:00 – 15:00

▪ STÁLÉ EXPOZICE MUZEA (ČASOVÁ NÁROČNOST 80 MIN.):

Historie Mariánské Týnice a Mariánský kult

(nejnovější archeologické nálezy, Santiniho stavba barokního objektu, osudy po zrušení kláštera, obnova a rekonstrukce; Mariánské poutní místo, sochy, obrazy)

Historický vývoj severního Plzeňska

(pravěké dějiny – archeologické nálezy, gotické umění, bývalá oratoř s liturgickými předměty, cechovní památky, kultura 19. století)

Národopisná expozice

(stará škola, lidové zvyky, včelařství, kaple s lidovým uměním, interiér venkovského domu – komora a jizba, stodola a zemědělské nářadí)

Slévárna litiny a výrobky plaské železářny z 19. století a venkovská kovárna

Život ve městě

(obchod a řemeslnické dílny, domácnost, dobová hospoda)

Kostel Zvěstování Panny Marie

(rekonstruovaná památka vrcholného baroka, obnovená kopule a interiér s freskovou výzdobou)

Patnáct let obnovy Mariánské Týnice

(součást vstupní expozice)

▪ PŘEDNÁŠKY PRO ŠKOLY:

Pravěk – vznik a vývoj člověka

Život ve středověku na severním Plzeňsku

Lidové zvyky – Velikonoce I

Lidové zvyky – Velikonoce II,

Lidové zvyky – Vánoce I

Lidové zvyky – Vánoce II

Drobné památky jako součást krajiny i života

První světová válka v kronikách a válečných vzpomínkách na severním Plzeňsku

Regionální historici a spisovatelé

▪ PROGRAMY PRO ŠKOLY (KOMENTOVANÉ PROHLÍDKY SPOJENÉ S TVŮRČÍ DÍLNOU):

Archeologická dílna

Proměny bydlení od pravěku do 20. století

Mini – Muzeum

Mini – Galerie

Mladým architektem a moje první Mini-stavba

Světcí a jejich příběhy

Pohled do muzejní knihovny

Život na venkově v 19. století.

▪ VÝŠE VSTUPNÉHO:

40 Kč plné, 20 Kč snížené

▪ KONTAKT PRO OBJEDNÁVKY:

Muzeum a galerie severního Plzeňska v Mariánské Týnici, příspěvková organizace, Mariánská Týnice 1, 331 41 Kralovice, tel.: 373 396 410, 373 397 993, e-mail: info@marianskatynice.cz

Poblíž dnešního kostela stávala malá kaple se sochou Zvěstování Panny Marie z počátku 16. století. Ta se stala předmětem zbožného uctívání a oblíbeným cílem poutí. V období reformace význam místa ještě vzrostl, neboť zde kněží z cisterciáckého kláštera v Plasích, kterému Mariánský Týnec náležel od roku 1230, konali katolické bohoslužby. To byla v okolí Kralovic, které byly v rukou utrakvistických Gryspeků, výjimečná situace. Kaple byla v první polovině 17. století rozšířena na nevelký kostelík, jelikož původní prostory přestávaly stačit rostoucímu počtu poutníků. Znovu pak byl kostelík upravován a rozšiřován okolo roku 1680. V roce 1692 byly kolem kostela vybudovány ambity se šesti zpovědnicemi, vznikla zde také zvonice a jihozápadně od kostela byl postaven dům pro plaské řeholníky. V roce 1699 bylo při kostele založeno proboštství, které obývali plaští cisterciáci pečující o duchovní správu a provoz stále oblíbenějšího poutního místa.

Současná podoba areálu začala vznikat za opata Eugena Tytla, který se rozhodl pro výstavbu rozlehlého poutního komplexu s chrámem, ambity a s novou budovou proboštství, která ke svým dosavadním funkcím přibrala i funkci příbytku pro vysloužilé plaské řeholníky. Autorem projektu byl Jan Blažej Santini. Stavba započala asi v roce 1720, poté pokračovala velmi zvolna do roku 1764. Nikdy nebyla realizována v celém plánovaném rozsahu. Tři křídla ambitu navazující na západní stranu centrálně pojatého kostela postaveného na půdorysu rovnoramenného kříže se středním čtvercovým prostorem a mohutnou kupolí s lucernou se měla opakovat na východní straně. K jejich výstavbě však nikdy nedošlo. V roce 1751 byla dokončena hrubá stavba nového kostela Zvěstování Panny Marie a uctívané sousoší s Pannou Marií a Archandělem Gabrielem bylo do nové stavby ze sousedního starého kostelíka přeneseno.

K likvidaci původního kostela a sousední budovy došlo až začátkem 19. století po zrušení plaského kláštera a s ním i zdejšího proboštství. Tímto aktem v roce 1785 započalo dlouhé období chátrání celého objektu. Noví majitelé panství, Metternichové, o objekt nejen nepečovali, ale dokonce jej záměrně poškodili tím, že nechali vytrhat dlažbu a sejmut střešní plech z kupole. Tento materiál byl pak použit na výrobu kotlů do obnoveného pivovaru v Plasích. V ambitu, jehož klenby zdobí fresky s mariánskými výjevy a náměty ze života cisterciáckých světců, byly zřízeny kolny, v refektáři (společné jídelně, opět s bohatou freskovou výzdobou, mj. darování Týnce klášteru) v patře proboštství sýpka a v přízemí chlévy. V zimě roku 1920 se dokonce zřítily centrální kupole kostela a objekt se musel na dlouhou dobu spokojit jen s provizorním zastřešením. V roce 1936 začala pozvolná obnova poutního areálu za vedení uznávaného architekta Hanuše Zápala, brzy však byla přerušena. Pozvolné opravy probíhaly ve druhé polovině 20. století. V objektu dnes sídlí Muzeum a galerie severního Plzeňska.

LITERATURA

BUKAČOVÁ, Irena. Cesta opata Fortunáta Hartmanna (1755-1779). Příspěvek k barokní topografii Plaska, *Historická geografie* 35, 2009, č. 1, s. 229–248.

KRČEK, Jakub. Plaský klášter a jeho podíl na barokní obnově kulturní krajiny severního Plzeňska, in: *Environmentální výchova jako průřezové téma. Sborník příspěvků*, ed. Jan Kopp, Plzeň 2008, s. 71–80.

Stará plaská cesta, Plasy 2012.